

MUZEJSKA PITANJA OD JUČE, DANAS I SUTRA

Ima pitanja, koja se uvijek riješavaju, a nikada zapravo ne riješe, jer su valjača nerješiva! — Među takova spada jamačno i muzejsko pitanje, zapravo muzejska pitanja. Istina je, da je danas mnogo i mnogo drugo pitanje daleko važnije, danas, kad nas je vrijeme zaskočilo, kad je evo sam Zagreb od god. 1918. do danas porasao od 80.000 stanovnika do preko 230.000 duša, a sada treba sve institucije prilagoditi novomu broju pučanstva, počevši tamo od vodovoda do bolnice i — mrtvačnice! Dakako da tu ne preostaje mnogo za potrebe muzeja, koji moraju vegetirati, kako znadu i umiju, a mnogo se za njih i ne pita, kad druge goleme brige ispunjavaju dušu svakoga.

Nu značajno je, da se ipak javljaju pokušaji nekakovoga rješenja i to redovno u vremena, kad je želja odvratiti drugamo javno mišljenje, želja da se pokaže briga za »kulturni napredak« zemlje i njenih instituta. Mi smo sami doživjeli u svoje doba takove »brige nadležnih«, formirane su komisije, da se prouče muzeji u inozemstvu, pravljene osnove, nevjerojatno monstruozne i nepraktične, protivne svakoj muzejalnoj zadaći. Gradilo se na papiru do nebesa, i gle: za čas se taj humbug smirio i ostade sve pri starom, po onoj: »Nil innovetur«. Nu o tome još kasnije...

Predamnom leže veliki nacrti iz godine 1867., koji su sa strane vlasti bili učinjeni, da se preudesi zgrada negdašnjega magjaronškoga kasina u Gornjem gradu za modernu kakovu instituciju, bilo za palaču netom osnovane Jugoslavenske akademije, bilo za kakovu knjižnicu. Jedan je dapače učinjen u Beču, dok su drugi, veoma bijedni, stvoreni u Zagrebu. Povijest te kuće sada je prilično jasna postala. Tu je palaču sagradio grof Pejačević u god. 1797., a prodao je grofu Kulmeru god. 1803. God. 1807. kupuje potajno tu palaču biskup Vrhovac po svom čovjeku Jurju Luketiću za grofa Amade de Varkonyi, pa se tu uređuje teatar, gdje se igralo sve do 1834., kad je sagrađeno novo, Stankovićevo kazalište na Markovom trgu. A kako se doskora pod vodstvom braće Levina i Gjura Raucha, te grofa Aleksandra Draškovića formirala magjaronška stranka u Zagrebu, nabavila si je tu kuću kao svoje sjelo, svoj kasino, koji je važnu ulogu igrao

u borbi od 29. VII. 1845. Poslije god. 1848. dobije zgradu zemlja u ruke, pa se tu osnovao računarski ured i izvele neke pregradnje u uredske svrhe. Konačno ostade zgrada bez prave zadaće, pa je trebalo odlučiti, što će se tamo smjestiti. Pa se o tome povela riječ i u saboru god. 1861. i napose godine 1867., dakako već u vrijeme, kad se znalo, da će i taj sabor biti kraljevskim otpisom rastjeran, — »a u ostalom ostajemo Vam našom kraljevskom milošću blagonakloni...«

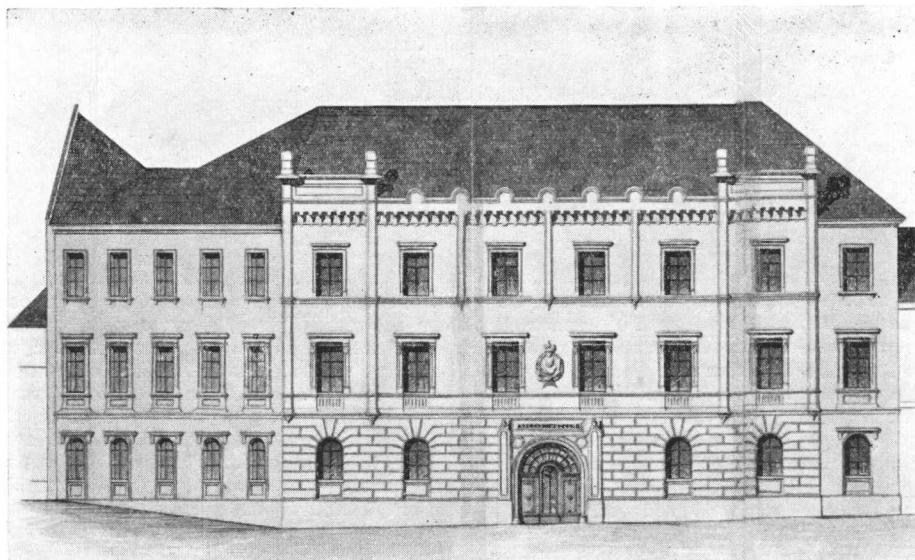
Ali nije to bila jedina zgrada, o kojoj se tada trebalo odlučivati. Trebalo je nekako riješiti pitanje smještaja projektovanog sveučilišta, trebalo je konačno i sudbinu velike prazne bolnice (današnjega sveučilišta) riješiti, a najzapletenije je bilo pitanje Narodnoga Doma, koji je doduše od iskona bio namijenjen muzeju, ali radi akcionara nije se moglo raspolagati sa zgradom.

Za vrijeme zasjedanja jedinoga pravoga hrvatskoga sabora poslije godine 1848. došlo je dakako do rasprave i o tom pitanju. U 49. sjednici od 27. VII. 1861. stavi ban Šokčević slijedeće predloge:

1. da se zgrada Kasino za korist regnikolarne zaklade unese.
2. Da se predložena pregradnja Kasine s troškom od 21.400 forinta ne dopusti.
3. Da se državno računovodstvo iz Kasine odmah odstrani i tamo muzej i knjižnica uredi.
4. Da akcije Narodnoga Doma akcionari poklone ili da se iste otkupe iz zemaljskih sredstava.

Kako su tada još malo bili uvjereni o legalnosti posjeda tih zgrada, (ma da je Kasino preuzet g. 1848., a posjed 1851. potvrđen!) pokazuje zaključak sabora: »da odbor za državne zaklade ispita legalnost posjeda tih sgrada«.

Prošlo je daljih pet godina, pa se bližio čas ratovanja s Pruskom. Sabor od 1865. do 1867. raspravlja temeljito o svim tim sgradama i o namjenama njihovim. Ta je rasprava veoma zanimljiva. Na poziv biskupa Strossmayera, da se pristupi rješenju, dođe do velike debate. Trebalo je konačno odlučiti o smještaju muzeja, sveučilišta i akademije. Sudjelovali su naši najbolji ljudi, među njima: Mrazović, Muhić, Jakić, Kukuljević i drugi, pa je Kukuljević iznesao, da Na-

Nacrt za preuredbu bivšeg magjaronskog »Kasina« (nekad Amadéova teatra) u Zagrebu (u sadašnjoj Demetrovoj ul.) za muzej 1867. Rađeno u Zagrebu; primjer neuspjele pregradnje.

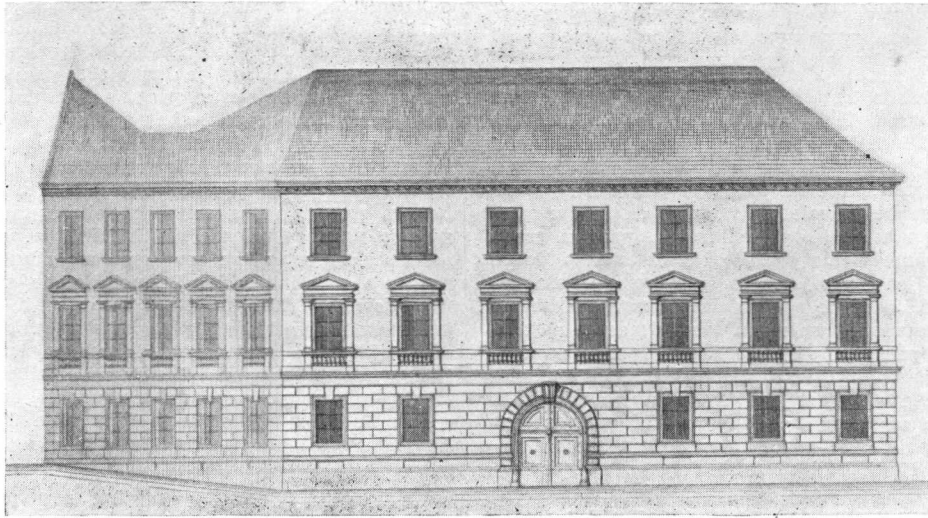
rodni Dom za muzej nikako ne vrijedi, jer nema ni jedne svrsi odgovarajuće sobe, a može se jako malo smjestiti. On drži da je bolnica najprikladnija, a mogle bi se one druge dvije zgrade prodati, a dobiveni iznos upotrebiti za otplatu dionica i za korist zavoda. Njemu se čini najprikladnije, da bude muzej u onoj veličanstvenoj sgradi, pred kojom se može krasan trg načiniti. To je rekao u 28. sjednici od 15. II. 1866., a nastavilo se je u 29. sjednici dne 16. II. 1866. Torbar je protiv bolnice, Vakanović, Vukotinović i drugi upozoruju na posve neriješen odnošaj Narodnoga Doma. Ne bude ništa zaključeno. Istom u 63. sjednici od 27. XII. 1866. nastavlja se debata. I tu se saznanju zanimljive stvari.

Adolfo Veber nije zato, da se sveučilište smješta u akademsku zgradu, koja da je i za dva fakulteta premalena, već treba da tamo ostane za sva vremena gimnazija. On je i protiv t. zv. bolnice, koja da je sasvim nepodesna za gimnaziju, a što se tiče predloga, da se gimnazija premjesti u sadašnju gradsku vijećnicu, kad se sagradi nova na Jelačićevom trgu, to se može dogoditi za 20 ili za 50 godina, pa to nije no zidati kule u zraku! Kukuljević je zato, da se sveučilište smjesti u Kasini, gdje bi dovoljno prostora bilo za cijelo sveučilište. Antun Jakić želi, da se skupocjena zgrada bolnice bud zašto upotrebi, pa iznosi potanko neodrživo stanje u upravi Narodnoga Doma. Priključuje se

potanja rasprava o Narodnom Domu, nu već u velikoj razdraženosti, pa tekar Kukuljević dovršuje debatu upozorenjem, da je on bio prisutan kod stvaranja ugovora s prijašnjim vlasnikom u god. 1846., kad je bilo određeno, da se nakon isplate dionica ta zgrada ima upotrebiti za muzej. Rezultata nije ta cijela debata donijela, trebalo je sve točno ustanoviti. Svakako se namjeravalo graditi prema nacrtima, izrađenim u god. 1855. a po svoj se prilici i sagradio tada drugi kat na krilu prema Tuškancu.

Da spomenem neke markantne podatke iz povijesti tih zgrada. O Kasini je dosta rečeno. Bolnica (kadšto nazivana »Izložbena sgrada«) djelo je centralističke vladavine, koja je tu potrošila 345.155 forinta, većim dijelom iz konkurencijalne zemaljske zaklade, pa se za namještaj bolnički još namaknula sretstva lutrijom. Nu domala se pokazalo, da za bolnicu nikako ne odgovara, tek je kratko vrijeme služila u vojne svrhe kao bolnica. Sam ministar Goluchowski priznao je, da zgrada ni za što nije, pa još i daleko prevelika. Nakon svih onih debata u saboru dosudila je sudbina, da zgrada služi god. 1864. za I. hrv. gospodarsku izložbu, a od 1882. za — tvornicu duhana !!! Tek god. 1882. postade ona glavna sveučilišna zgrada, pa je takovom do danas ostala.

Narodni Dom bio je palača grofa Karla Draškovića, koji se odlučio nakon srpanjskoga pokolja, 29. VII. 1845. na Markovom

Nacrt za preuredbu bivšeg magjaronskog »Kasina« u svrhu smještanja »Jugoslavenske Akademije« u g. 1867. Primjer za dobru izvedbu pregradnje, radeno u Beču.

trgu, da proda tu palaču, koju mu je Felbinger sagradio za polovicu cijene, što je njega stajala t. j. za 28.000 for. Ilircima. Tu je bio pohranjen narodni muzej sve do 1882., kad se je preselio u Akademijsku palaču, Strossmayer, štetiša na krivom mjestu, morao se za dovršenje svoje akademije obratiti zemaljskoj vladi za pomoć, pa je tako vlada podijelivši pripomoć za dovršenje zgrade, uvjetovala dužnost, da Akademija imade primiti u donjem spratu Narodni muzej. Tako je to ostalo do dana današnjega na štetu jedne i druge institucije: akademija je posve skućena, a ni najveća revnost ne može valjano urediti muzej, za koji bi trebalo barem trostruko više prostora...! A isto su tako nevjerovatno skućene sбирke gornjegradskega muzeja, koji se god. 1882. smjestio u staroj Kasini. Tako ni jedan od naših muzeja ne može svoje sбирke doista muzejski urediti, da budu dijelom predmeti za publiku izloženi, a ostalo da se smjesti u rezervirane prostorije u svrhu izučavanja. Međutim su došla još dva muzeja: etnografski u najmljenim prostorijama i Muzej Grada Zagreba u suterenu Umjetničkog paviljona.

Novo je doba sve to dakako poznavalo, ali kako su nastale goleme promjene, malo se moglo i misliti na muzeje, kad je trebalo novaca za druge važnije institucije, jer je Zagreb međutim od 80.000 žitelja dobio četvrt milijuna stanovnika, pa je i dandanas potreba na svemu golema, sretstva se škrtaćući stavljaju na dispoziciju, »jer da su sve to luksuzni instituti«. Pa i kod velike

se mase uvriježilo takovo shvatanje napose kod onoga sve brojnijeg dijela imućnije publike, koja nema nikakove duševne veze s hrvatskim institutima, pa ne mari ni zašto, što je hrvatsko, te se ni u saobraćaju ne služi hrvatskim jezikom. To je drukčije kod Srba, tamo će čovjek steći golem imetak, pa ostavlja velike zadužbine za znanstvene institute, ma da je njemu samomu sve to za života bilo posve tuđe. Ali opet ne smijemo zatajiti, da se nalazi i dobar dio naše publike, koji zalazi rado u muzeje i pomno prati rad u njima, te ne rijetko stavlja veoma zgodne upite, a sve to usprkos tome, što u životu nemaju prilike, da se potanje s tim pitanjima bave. Zato i misle ne rijetko, da i oni imaju pravo suodlučivati, kad se radi o muzejima, pa valja priznati istinu, da je njihov sud često daleko ispravniji od mnogih »stručnjačkih« sudova, kako to same činjenice posvjedočavaju!

Dakle: od glavnoga razmještaja naših muzeja prošlo je ravno preko pet decenija (5 decenija!) Još se prije rata odlučilo na nekakovu akciju, a držim da je sreća, što ta osnova nije provedena, jer si nesretnije zamisli ne možemo nikako skovati. Odlučilo se, putovalo se studija radi u inozemstvo i stvorili se planovi za ogromnu zgradu na Zrinjskom trgu, koja bi imala primiti i naš arheološki i dijelove prirodoslovnoga muzeja. S muzealnoga gledišta bila bi to nesreća, jer ti dijelovi narodnoga muzeja nemaju ništa zajedničkoga, pa bi i ta nova ogromna zgradurina bila od svoga početka sva pretrpana i

svaki razvitak, svaka dogradnja i dalja izgradnja nemoguća.

Nu ta se osnova nikako ne osvrće na važno pitanje: pitanje kako bi bilo u slučaju izgradnje sa Zrinjskim Trgom i susjednim trgovima, koji zapravo čine organsku cjelinu. I danas čitamo u dnevnoj štampi želju, da se stari kemijski laboratorij, koji je 1884. podignut, tada na skrajnoj periferiji, poruši, da se nešto velebna sagrađi, da se sve parkira tako, da novi jedinstveni park u gradu nastane. Nema sumnje, da je sve to dobro smišljeno, tek je malo tragično, da naša generacija čezne za parkom u gradu, a onamo je savršeno uspjela u tom, da se je najdivniji prirodni park Tuškanac upravo vandal-ski utamano, tako, da je danas postao obični dio grada sa obiljem bezvrijednih villa, koje ni čemu ne služe, a već su posvema zastarjele, te zapravo predočuju samo igrarije ljudi, koji se sami drže »modernim arhitektima«. Naša je generacija baš na najboljem putu, da isto tako »sačuva« divot-park Maksimir, koji nema više ni polovice one osebnosti, koju je sadašnja generacija još našla!

Nu da se ipak sačuva krasan dojam, što ga podaje Zrinjski Trg sa susjednim trgovima kao jedna cjelina, kakova se rijetko gdje nalazi, treba imati na umu:

da se na cijelom tom teritoriju ne smije izgraditi nikakova druga zgrada, koja bi bila konkurencija Strossmayerovoj galeriji, jer ta imade ostati dominantom. Svaka velika zgrada, svake, čini se konačno napuštene, kolonade (koje spadaju u miran kraj, a nikako ovamo, gdje teče bujan dnevni život!), i sve slično znači neminovno propast Zrinjskog Trga i njegovih adneksa, s kojima on čini jedinstvenu cjelinu. To je tako jasan postulat, da je teško pojmiti, kako su stručnjaci mogli naskroz drukčije postupati. Da će se morati pristupiti pojačanju nasada i uređenju puteva, koji su ovdje vrlo prometni, nema sumnje ni zapreke. A ne smije se dozvoliti zločin, da se tu počinji ono, što se počinilo s Tuškancem i počinja s Maksimirom!

Kao ravnatelj Muzeja grada Zagreba moram se ovdje napose osvrnuti na Umjetnički paviljon i muzej grada Zagreba.

Nema sumnje, da je to najteže i najbolnije pitanje, koje se neće dati lako riješiti.

Poznato je, kako je došlo do izgradnje toga paviljona. Na milenijskoj izložbi od 1896. sudjelovala je »svojevoljno« i Hrvatska — godinu dana poslije spaljenja magjarske zastave u Zagrebu. A kako Kršnjavi nije dospio, da i jednoga arhitekta stvori od do-

maćih ljudi, sve su mu radili stranci, koji su svoju šablonsku vještinu pokazali u izvedbi nepraktičnih brojnih školskih zgrada. Pa je razumljivo, da je hrvatski paviljon na toj bahatoj ispraznoj proslavi (sasvim je samovlastno odabrana baš ta godina!) sagrađila firma Korb i Giergl u Pešti, sasvim po shemi onoga vremena. Khuen je dao tu građevinu prenijeti u Zagreb, te je izvesti u solidnom materijalu, a smjestio je nju tamo, gdje je počimao nekadašnji Trg Franje Josipa, što ga je u najkraćem vremenu iz kuku-ruzišta stvorio ing. Milan Lenuci, kad je kralj 1895. dolazio u Zagreb. Mora se priznati, da je rješenje bilo dosta sretno, daleko bolje no što bi bilo, da se je sav taj prostor nasuo i izravnao s drugim dijelovima velikoga trga. Konačno je paviljon bio postavljen i gradu Zagrebu poklonjen, a ništa ne čini, da je taj »poklon« stajao 260.875 kruna i 12 filira!

I u tome se paviljonu god. 1898. otvorila prva izložba, izložba »Moderne«, recimo izložba Secesije, a pokojni je dr. Ivo Pilar bio glavni kortoš za tu novu tečevinu, koja mora zamijeniti tu već prežvakanu antiku. Nu vremena su prolazila, »secesija« je obavila svoju zadaću, da je pokazala svu bezsmislicu pukoga kopiranja prošlosti, da je potražila — ali nije našla — nove puteve, pa je bila izvrstan putokaz k novome dobu, koje je na ruševinama secesije i prijašnjega stanja stvorilo mnogo toga odličnoga, svrsishodnoga za nove zahtjeve vremena (dakako uz to neizmjereno mnogo »eksperimentata«, koji su redom dokumenti traganja, ali i želje za stvaranjem nečesa novoga i originalnoga). Značajno je, da su pred našim očima padale redom tvorevine »secesije« nakon kratkoga vremena, pa se »modernizirale« t. j. šablonizirale. Od velikih, značajnih secesionističkih građevina nema danas više u Zagrebu ni jedne jedine! Pred našim je očima niknulo ono čudo od t. zv. »Elsa fluid doma«, puka reklama, u nutrinji nepraktična do zla boga, a tek čas kasnije pada sav taj humbug, pa nitko ne žali za njim, ma da nova forma nipošto ne zadovoljava nikoga. Prava se umjetnost pozna po tom, što njena djela rastu vremenom u cijeni, dok talmi-umjetnost, bazarska umjetnost nestaje ili postaje rugavet. Požaliti treba jedino gubitak nekadašnje Pečićeve apoteke, koja je bila 1900. sagrađena i u otmjenim formama izvedena, k tome je Valdec postavio vanredan kip sv. Trojstva na pročelju.

U to je doba dakle nastao naš Umjetnički paviljon, pa se mora priznati, da je izvrstno smješten, da izvrstno pristaje u okoliš i čini sa okolišem i sa dalekom pozadinom sve do gora vanredno skladnu sliku, tako, da je do dana današnjega ostao toliko obruže-

ni paviljon sastavni dio pogleda na Zagreb, takov, kako ga neće nikada ni jedna druga zgrada moći stvoriti. Nebrojeno sam puta pokazivao prije Zagreb s kolodvora strancima, koji su prolazili samo Zagrebom, ni jedan se nije našao, koji ne bi bio zapitao za paviljon!

Tko bi nabrojio sve svečanosti, sve proslave, koje su se redom završavale pred paviljonom i njegovim sretno izvedenim stubištem, tko bi mogao u duhu proći sve one izložbe, koje su tu bile smještene, a bilo je i podosta takovih, gdje je umjetnost izostala... Nekada je u suterenu bila kavana, pa je bilo vrijeme kad se tu pružala neobično lijepa slika života.

Kasnije je sve to prošlo, umjetnici su postali nezadovoljni s prostorom, pa s rasvjetom, te su si pomagali na svaki način. Imali su dosta pravo: novo je doba donijelo novo shvaćanje prostora, novi način smještanja umjetnina, koje nisu trebale nikakovoga praskavoga i blistavoga okvira. Trebalo je naći izlazak, pak ili stari paviljon, postavljen na najljepšem mjestu preudessiti i učiniti prikladnim za umjetnički paviljon ili graditi novi! Sudbina je odlučila, da se pođe drugim putem, pa novi paviljon sagradi, da se nekako barem ublaži nelijepost i neshodnost Trga Kralja Petra. I već se javljalo, kako će »do jeseni« biti paviljon otvoren... Nu mi Zagrepčani umijemo svašta, pa i — čekati...! Nu budimo iskreni: mjesto je sadašnjega paviljona daleko neugodnije od smještaja staroga. Nu još je jedna neprilika: naši majstori graditelji znadu i umiju baš svašta i lijepa i dobra, a i rđava izvoditi, tek jedno ne znaju: istinski proračunati troškove! Vidite, javljalo se urbi et orbi, kako će Dolac stajati jedno 8—9 milijuna dinara kad osvane gotov, a evo sada još nije ni u polovici dovršen, pa se nitko ni ne usuđuje pravu cifru iznijeti, a mnogo drukčije nije bilo ni drugdje n. pr. s klaonicom.

I tako ponestade para, a dobra gradnja treba danas puno, puno para, pa sirotini umjetnici ostadoše i bez staroga i bez novoga paviljona... A valja još istaći, da je stari paviljon dobro i solidno izveden, tek se dva, tri zida u podzemlju moraju izolirati, koji su direktno u zemlju ugrađeni, a to nije nikakova poteškoća!

I sada postaje naš stari Umjetnički paviljon opet velika zanimljivost. »Moderni biti htijući« gradovi nastoje iz petnih žila, da što više mogu poljepšati izgled grada, ne štedeći novaca. Eto jedan nedaleki grad troši milijune, da u staroj tvrđavnoj okolini načini park »kakovoga nigdje drugdje nema« — i doista nema!!! Da uništi suvišnom izgradnjom starodrevne kule oko tvrđave, ma da i dijete danas znade, da to znači praviti suvišne, bezvrijedne kulise. A mi ovdje stvaramo usred grada »umjetne ruine«, onako

kao što je ona rimska ruševina u Schönbrunnu. I nikada se nije pitalo, šta treba sa tim starim paviljonom učiniti, ma da se već od god. 1930. ozbiljno tretira pitanje novogradnje. Tada se postavilo ispravno mišljenje za izvedbu novogradnje: ne treba monumentalnosti, već ljepote forama, moderne i racionalne instalacije. To je bilo za ere dra Srkulja. A u isto je vrijeme povedena opet akcija, koju je poveo ban dr. Šilović, da se na Strossmayerovom trgu saziđe muzej za 20 milijuna, a cijelo se pitanje nalazilo — kao i danas — u stadiju »svestranoga proučavanja«. I tako ostade — hvala Bogu! Ovo mimogred rečeno. Dakle, čudom se pitaju Zagrepčani, što to ima da znači, da grad Zagreb izdaje oštre naredbe o uređenju fasada, a ovamo se sam ne drži nikako te naredbe, već dopušta, da se zgrada onako eksponirana pretvara u ruševinu. A znade se, da je nekoliko puta bila određena dostatna svota za najpotrebniji opravak — pa opet ništa! Badava dokazivanja, da će se to učiniti, kad se ustanovi svrha paviljona nakon dovršenja novoga paviljona, u to nitko neće da vjeruje, već drži istinskim mišljenjem, da se tu kriju namjere s kojima se »pozvani stručnjaci« ne će i ne mogu složiti...

Ne kanim duljiti. O svem tomu donosi dnevna štampa toliko toga, da se svatko može sam uvjeriti koliko je tu istine. Dakle: iz svega ovoga razlaganja vidi se očito, da je danas stanje naših muzeja bijednije no što je bilo u godini 1866., jer se tada moglo nadati, da će se naći krova za te beskućnike, a danas, nakon circa već pedeset godina, sve je pod starim krovovima, a o napretku se ne može govoriti, sve dok se ne poda mogućnost razvitka. — Arheološki muzej smeta Jugoslavenskoj Akademiji, Muzej za Umjetnost i umjetnički obrt smeta Obrtnoj školi; da, već je jedan g. Ministar htio tamo urediti sobe za jednu žensku školu... Etnografski je muzej smješten u tuđoj zgradi nekadašnje Obrtničko-trgovačke Komore, a prostorije nisu nikako prikladne za muzej, ma da je zgrada baš u muzejske svrhe građena, ali veoma loše građena. Nekakova »veličajna« zamisao o izvedbi tobože modernoga muzeja a la Skansen, spada u muzej kurioziteta, chambre d'horreur! Ako igdje tu se mora tražiti doista monumentalnu jednostavnost i skrajnu praktičnost, te sigurnost zbirka i sigurnost i lako kretanje publike. Kako će se sva ta pitanja riješiti, hoće li se izvesti ona nemoguća i štetna zamisao tobože veličajne građevine na Zrinjskom trgu i tako zatući za uvijek jedinstveni golemi trg usred grada (a i taj se za današnji broj žitelja pokazuje već pretijesnim!), — to je pjesma

budućnosti, briga države, odnosno banovine, sam grad dolazi tek u drugom redu do suradnje. Svakako je zanimljivo, da se sada opet pokreće pitanje izgradnje »monumentalne« palače za muzeje. Ali što bi značilo takovo »kaserniranje« naših instituta — to zna najbolje svaki muzejalac, kojem je stalo do napretka muzeja...

Ovdje nas zanima u prvom redu Muzej grada Zagreba. Nema mnogo godina što je osnovan gradski muzej u Varaždinu, koji je bez sumnje naš najljepši i najbolje spremljeni muzej u zemlji. Mnogo toga mu je pogodovalo. Ne može se zamisliti ljepši smještaj muzeja do tamo u drevnom Starom Gradu Varaždinskom, koji se nalazi gotovo usred samoga mjesta, a opet je nekako odijeljen od njega, Varaždin je bio ponešto zaspao, no točnije da kažemo, baš se je počeo buditi, a danas je već sasvim probuđen! Sam je grad sačuvao dosta toga iz svoje velike prošlosti, tako da je sam Varaždin sa svojom tradicijom, svojim obrtom, svojim građanstvom itd. pravi mali muzej: nisu si uzalud sačuvali Varaždinci svoju staru gardu sa medvedim kalpacima...! Nu bitno je bilo, da su se tada našla dva domaća sina, profesori: Adolfo Wissert i Krešimir Filić, koji su bezprimjernih, nesebičnim radom godinama stvorili pravo čudo. Zapuštene, lijepe prostorije su uređene, s malo opravaka učinjen je stari gospodski dvor Ungnada i Erdöda divotmuzejem. I rad taj nije prestao do danas, svakim se danom umeću brojne umjetnine, neprocjenjive starine. Neumorni istraživač Požege Julius Kempf stvorio je veoma lijep i vrijedan muzej u Požegi i kad ga je uređio legao je na vječni počinak. Zaslužni počinak! Tako je u novije dane dobio Brod svoj muzej, pa i Ptuj ga imade već odavna, a o drugim manjim mjestima neću ni da govorim. U Zagrebu je već godinama postojao muzej, ali tek u pripravnom stanju: vazda neumorni Emilij Laszowski sabirao je godinama sve, što se tiče Zagreba. A tu je posao daleko teži: Zagreb nije poznavao zastoja, uvijek je tu ključao život gradom, dapače i onda, kad se činilo, da je zaspao. I u toj vrevi života mnogo se toga uništilo i izgubilo, mnogo toga, što se danas pokazuje kao rad trajne vrijednosti, pokazuje po ono malo fragmenta, što je do nas doprlo. Rad Kukuljevića, Tkalčića, Klaića i cijeloga niza mladih nije se izgubio, ali ostalo je toga još toliko, toliko neriješena, a mnogo takovoga, što će se izbrisati iz uspomene ljudi, kad naše stare generacije nestane.

Muzej grada Zagreba postavio si je zadaću, da sve, što se tiče prošlosti Zagreba prikupi, bilo da se tiče samoga grada i njegovoga čudesnoga razvitka, bilo da se tiče ljudi, koji su u njem djelovali ili važnu ulogu u našem općem javnom životu odigrali. Napose o onima treba voditi računa,

koji su si spremili kalnu uspomenu i nakon smrti, a opet su oni bili tvorci najvažnijih događaja. Njihova se ličnost često izgubila iz sjećanja potomstva, a bez poznavanja tih ličnosti nema objašnjenja sadašnjice! Tu u muzeju neka se saberu sve vijesti, svi podaci o razvitku trgovine, obrta, prometa, o razvoju svega duševnoga, napose umjetničkoga života. I tu je zadaću Muzej zdušno provodio i provada je, tako, da nijedan autor, ma bilo kojega ozbiljnoga djela ne može tu ustanovu mimoći.

Bilo je to povodom nezaboravne Kulturno-historijske izložbe 1925. (katalog te izložbe traže čak njemačke velike knjižnice!), kad je dokončano, da se muzej oživotvori. Bilo je to za načelnika arh. V. Heinzla. Provizorno smješten je taj muzej u donjim prostorijama Umjetničkoga paviljona, pa se držalo, da je to doista provizorij, ta za uređovnicu i knjižnicu odsjekao se komad stare garderobe...

Ali u nas je nekako sve provizorij, tek je provizorij stalan! O tom govori slika cijeloga grada, koja pokazuje same nedovršene stvari, tek se s rušenjem uvijek žurilo. Evo: skoro trideset godina stoji ona kletva pred katedralom, a nevidljiva sjena Bakačeve kule ne da nikome, da tamo išta čestita sagradi. Nu u tim je prostorijama trajala i traje golema borba sa vlagom, koja se dakako u svakoj podzemnoj prostoriji nalazi. Poslije je uspjelo požrtvovnim, a skupocjenim radom zapriječiti njeno razorno djelovanje nu i tu ima sve svoj kraj! A o mogućnosti kakovoga razvoja muzeja ne može biti govora; tek nedavno morala se ostavina pokojnoga dobrotvora banskog savjetnika Gustava Koritića odstupiti Varaždinskom muzeju, jer nije bilo mjesta u zagrebačkom! O knjižnici i njenoj stiješnjenosti, a knjižnica je skup po izbor djela, o arhivu itd. bolje da se ne i govori, stiješnjenost isključuje gotovo upotrebu. Sve je to trebalo biti provizorij, sve je tada bilo oduševljeno, ali kod nas i oduševljenje ne traje baš dugo. I tako se zbililo, da se je svake godine umetalo za gradnju muzeja po pol milijuna dinara u budget, ali to je brisano!

Ozbiljno se htjelo učiniti jedino ispravno: sagraditi novi muzej. Ali Bog boguje, a đavo kumuje: — od svega toga ne bi ništa! Bilo je u tom muzejskom fondu kojih poldrug milijuna dinara, ali su upotrebljeni u druge svrhe. I kod kupa Rauchove palače izvikivalo se, da se ona kupuje za muzej, ali kad je kupljena bila, smjestilo se tamo načelstvo! I to je doista najbolja upotreba te palače, nekada Vojkffy-jeve, pa Oršičeve, pa Jelačićkine, dok je nije god. 1871. kupio barun Levin Rauch, te je odavde zapravo i dalje banovao i nakon afere s Lonjskim poljem, gdje je

nagrajsao. Tu u dvorani, gdje danas vise slike zagrebačkih načelnika, tu je nekada bilo predstava, većinom u njemačkom jeziku, nekoliko u francuskom, a po koja ta i u hrvatskom, tu je i Karl Graf Khuen, kasniji glasoviti ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije glumio, da doskora zaglumi onako vehementno i na banskoj stolici.

Dakle, kako se vidi po svem, ovdje iznesenom, naliči sadanje stanje napadno onom od godine 1866...! »Mjerodavni« faktori i faktorčići zamišljaju ovakovo rješenje: Stari Umjetnički paviljon neka bude Gradska knjižnica, Muzeju neka se daje ili Popov toranj sa školom ili zgrada stola sedmorice, baš onaj nekadašnji Narodni dom, gdje je muzej narodni zasnovan i odakle je premješten. Ovi predlozi veoma podsjećaju na onaj lijepi predlog iz god. 1867, da se gimnazija preseli u zgradu magistrata, čim ovaj odseli u donji grad u svoju novu zgradu! Tek je jedan član sabora dobro slutio, da ta novogradnja neće biti prije 20 do 50 godina moguća, i »potrefio« je: danas je od onda prošlo skoro sedamdeset godina i sada se opet pretresa pitanje, ne bi li se zgrada sveučilišta — ona nekadašnja bolnica i fabrika duvana — pregradila u vijećnicu...

Već je god. 1866. u malom Zagrebu prigovarao sam Ivan Kukuljević tome, da se muzeji meću u tijesni gornji grad, a ne u donji, gdje će se život razvijati, dok gore zamire. Ja mislim, da je on to pravo iznesao: u Gornji Grad spadaju zgrade za centralnu upravu i ništa više, dok muzeji nisu samo naučni instituti, već posrednici s velikom publikom, pa se ne trebaju i ne smiju u zamrli dio grada smještati. Mislim, da grad Zagreb ne treba svoj muzej držati niti u podrumu kao do sada, niti ga seliti u Gornji grad! Ta već god. 1866. traže preseljenje dolje, a god. 1878. žide se unatoč strahovite zlovolje biskupa

Strossmayera Jugoslavenska Akademija na Zrinjskom trgu, po odredbi gradskog zastupstva, koje je jasnije gledalo od Strossmayera i dr. Ise Kršnjavoga. Pa odmah se još prije potresa počelo s prenosom muzejskih objekata iz nekadašnje zgrade Narodnoga Doma. Jer nije svejedno, gdje se muzej postavi, da nebi postao mrtvorodenče ili »bezprizorni«... A Grad Zagreb ne treba se stiditi svoje prošlosti i ako nije uvijek bila udobna i simpatična, dapače: Zagreb je uvijek iskreno vodio, a vodi i danas, pa mu nije nikada bila potreba, da išta od drugoga otme ili »uzajmi«!

Pa da ne duljim. Realan je predlog, što ga iznosim. Neka se pokuša podati dobrom arhitektu zadatak, da se stari Umjetnički paviljon preudese za svrhe Gradskog Muzeja. I samo za taj cilj; nikakov kondominij i trpanje drugih instituta u jednu zgradu ne može ni jednoj instituciji koristiti. Predlog, da se paviljon prepusti za Gradsku Knjižnicu, mislim da je skroz nepraktičan. Tu valja potražiti drugi izlaz. A navod, da za knjižnicu ne treba nikakove pregradnje, posve je ishitren: treba i preudembe i bit će troška, udesilo se za ovu ili onu instituciju. A najprije bi potrebno bilo, da se nađu sredstva, kako bi se novi Umjetnički paviljon, koji je imao biti već davno otvoren, dokrajči. Tekar onda se može govoriti o daljem radu. Nu svakako bi to i takovo rješenje bilo i za muzej najpodesnije i za grad Zagreb najdostojnije, svakako bolje od smještaja muzeja u Popovom tornju i školi, jer taj predlog može staviti samo čovjek, koji nije muzealac. Bolji bi bio smještaj u sadašnjoj palači Stola Sedmorice, koja bi postala slobodna, kad se izgradi nova pravosuдна palača, no tko zna kada će to biti, sudeći po brojnim dosadašnjim primjerima...

Prof. Gjuro Szabó.

DR. SAFVETBEG BAŠAGIĆ

9. travnja 1934. umro je u Sarajevu dr. Safvetbeg Bašagić, poznat kao pjesnik, povjesnik, orientalist, kulturni radnik i političar. Bašagić je rođen 6. svibnja 1870. u Nevesinju u Hercegovini. Po ocu Ibrahimbegu potomak je Redžep-paše Nevesinjsca, hercegovačkog namjesnika krajem XVII. i prvih godina XVIII. stoljeća, a po majci Almashanumi bio je praunuk Smailage Čengića. Bašagić je svršio u Sarajevu ruždiju i gimnaziju, a u Beču filozofiju. Studirao je orijentalne jezike i povijest (1895. do 1899.). Od srpnja 1900. do kraja 1906. predavao je arapski jezik u sarajevskoj gimnaziji. Iz službe je bio otpušten, jer nije bio u propisanom roku položio profesorski ispit.

Kako mi je pokojnik više puta pričao, otpustu je bio glavni razlog, što se on zamjerio L. von Thalloczy-u zbog radnje o Gazi Husrevbegu. Thalloczy je bio raspisao putem jednog časopisa nagradu za najbolju radnju o Gazi Husrevbegu. Bašagić je napisao i predao radnju, ali kad je saznao, da se s njim natječe i njegov djak Mehmed Spaho, on je povukao svoju radnju. To mu je Thalloczy zamjerio i istom 1911. izmirili su se njih dvojica, koji su bili još od milenijske izložbe u Budimpešti dobri prijatelji. Bašagić se vrlo lako rastao s ovom službom, jer za srednjoškolskog profesora nije bio ni rođen.

Čim je u siječnju 1907. primio dekret, ko-